

на неговото перо и виждане. Все по-уверено авторът свързва съвременните тенденции в нашата литература с търсенията в днешната европейска литература, плодотворно изтъква общите насоки, както и онези различия, които определят националното своеобразие на нашите поети и писатели. Задълбоченото вглеждане в редица творби — от класиката и настоящето, е позволило на Хаджикосев да покаже зряло критическо майсторство, да очертае насоките на своите бъдещи изследвания.

Стефан Коларов

**БЪЛГАРСКАТА ЕМИГРАНТСКА
ИНТЕЛИГЕНЦИЯ В РУМЪНИЯ ПРЕЗ
XIX В. от ЕЛЕНА СЮПЮР. Отг. редактори
И. Конев и Н. Жечев. С., БАН, 1982**

Неслучайно книгата на Елена Сюпюр, сътрудничка при Румънската академия на науките, събуди интерес в нашите научни среди. Тя засяга един актуален въпрос — въпроса за същността, мястото и значението на българската интелигенция в този небивал национален взрив, който се нарича Българско възрождение.

Отличителна черта на тази интелигенция още в условията на нейното зараждане е, че тя в голямата си част се създава вън от България — в Румъния, Русия, Цариград, Сърбия и на Запад. Като изтъква този факт, Елена Сюпюр се спира на нейните особености — от какви среди произхожда тя, какъв е броят ѝ, какви са нейните специалности и занимания, каква е зависимостта ѝ от България и Румъния — страната, в която се учи, работи и живее. И тези нейни особености тя разкрива с помощта на един съвременен метод на изследване, почиващ на факти и статистика.

Първата част на книгата ѝ обхваща теоретическите проблеми на темата. Тук в четири глави тя разглежда формирането на българската емигрантска интелигенция на румънска територия, нейната социална типология, дейност, занимания и културни институти. Авторката се е опитала да превъзмогне някои клиширани постановки, подчинени на схеми за историческото развитие, които не всякога отговарят на истинското положение на нещата и замъгляват представата ни за стимулите на това развитие в цялата му широта и дълбочина. Явно е, че при марксистеската разработка на общите положения в историографията не са взети под внимание някои моменти. Един от тях е ролята и значението на интелигенцията през епохата на Възраждането. И не само това. На нас днес не ни е необходимо само знанието, какво е съдържанието на това понятие. Днес вече не е необходимо сравнителното изучаване на характера, ролята и значението на тази буржоазна прослойка в Юго-източна Европа през казания период. И на първо място, както личи от предлагания труд,

изследването на взаимовръзките между българската емигрантска интелигенция и румънското общество, тъй като те са уникални по своя характер.

Проникването и създаването на българската интелектуална общност в Румъния не е случайно и спорадично явление. Това е едно сложно и динамично движение, което се заражда и развива в пределите на един век. Установяването ѝ там, връзките ѝ с румънската интелигенция и останалите емигрантски среди в страната — гръцка, полска и албанска, — допринасят за националното възрождане на българския народ, за неговото оформяне като отделна нация, която да се появи отново на европейската сцена, за да заеме мястото си между другите народи.

Авторката подчертава необикновената бързина, с която се утвърждава като че ли „излязла от нищото“ тази толкова жизнена среда, заедно с нейните институти — училища, читалища, театър, вестници, революционни комитети. Тя е необикновена не само защото се ражда така бързо и се развива така динамично, но и защото бележи една дълбока, коренна промяна на духовния живот на българина, на неговите стремежи и културни хоризонти.

Изследвайки интелектуалната среда, в която се развиват двете съседни държави, Елена Сюпюр взема под внимание политическите отношения между двете страни, равнището на тяхната култура през дадения период, сходствата и различията в начина на мислене, в мирогледа и начина на живот, даже и националната специфика на двата народа, изтъква класовите отношения, политическите и идейните борби. Без това не бихме могли да разберем истинския характер на тези взаимоотношения. Тя търси и намира онзи момент на съприкосновение, който събужда и вдъхва във всеки случай, за взаимодействие. Създава се общност в интелектуалната среда на двата народа, на почвата на историческата съдба и политическите задачи.

Висшето образование по думите на авторката е характерно за българската емиграция в Румъния доста по-рано от 1830 г., след която чак го откриваме в България. Тя отбелязва любопитния факт, че българската интелигенция в Румъния получава това образование не само в румънските средни и висши училища, но най-често идва в страната, след като е получила образованието си навън. Възпрепятствана да работи в родината си, където османската административна система не предвижда нито юридически, нито финансово каквито и да е културни институти освен основни училища, тя се отправя към своята северна съседка с оформени вече социални и политически възгледи, свързани с културно-политическите движения в Русия и Европа. Тя идва през Цариград, Атина, Белград, Одеса, Москва, Виена, Лайпциг, Прага, Загреб. В Румъния тези млади хора получават съчувствие и условия за развитие, а и самите те влияят върху

действителността със своето самобитно национално присъствие.

Като сочи близостта в тенденцията на развитие у двата съседни народа, Елена Сюпор идва до извода, „че тази емигрантска интелигенция представлява оригинален синтез, който наред с всичко друго илюстрира еволюцията на Европейския Югоизток през XIX в.“

Друга характерна черта на българската емигрантска интелигенция в Румъния, както я търси и определя авторката, е *нейната социална позиция*, т. е. към коя класа принадлежи тя като социална категория. Според нея тя се обуславя от развитието на градовете и изграждането на дребната буржоазия, която все повече придобива политическо и национално съзнание. Съществува единство на целите между прогресивната българска интелигенция и българската буржоазия. Това единство се осъществява в рамките на националната кауза. Българската буржоазия полага всички сили, дава материални средства да я създаде. Тя не само подпомага нейното развитие, но е и *първата*, която я признава като политическа и активна сила.

Като отличителна черта на нашата интелигенция авторката отбелязва, че тя няма аристократичен произход в отличие от тази на Румъния, Полша, Унгария, отгаси Сърбия и Гърция, а произлиза от народната среда. Нещо повече, голяма част от революционерите бихме могли да причислим към интелектуалния пролетариат поради тяхната послевична бедност, но те нямат неговия манталитет и имат буржоазно съзнание. Изключение прави само Христо Ботев, но и неговото социалистическо съзнание е оформено по пътя на истинното развитие, а не на социалния му статут.

На второ място Елена Сюпор разглежда *политическата позиция*, т. е. мястото, което заема в политическата власт на обществото българската интелигенция. До 1878 г. тя не участва в политическата власт на страната, няма политически позиции в държавата. С едно изключение — независимостта на българската църква (1870). Чрез нея висшето българско духовенство придобива относителна политическа власт във вътрешността на Османската империя. Тази относителна власт липсва на емигрантската интелигенция и след 1870 г. Но тя успява да използва функциите на политическата власт в Румъния. Там тя намира свои средства (подпомогната от загостялата българска буржоазия) и от румънската държава, за да изиграе изключителна и единствена по рода си роля в борбата на народа за национално самоопределяне и свобода. И това толкова ласкаво твърдение, както се изразява авторката на книгата, за заслугите на нейната родина към поробена България, не е голословна констатация, а почива на факти. Ще приведа само един пример за казаното по-горе. От 1852—1878 г. в Румъния се издават 54 български периодични издания, в Цариград — 26, а всичко в Отоманската импе-

рия — 33. В Москва — 1, в Сърбия — 4, във Виена — 4, в Прага — 1, в Лайпциг — 1. Тя обстойно се спира на причините за това забележително явление — свободата на печата, свободата за учредяване на революционни, политически и културни комитети и дружества.

Трета важна отличителна черта на българската интелигенция според Елена Сюпор е тази, че тя си създава в Румъния *своя собствена система от културни институти* — училища, читалища и библиотеки. Докато в България през ранното Възраждане тази задача се пада на църквите и манастирите, на килийните училища, в Румъния се откриват съвременни български училища от европейски тип, първата българска печатница, първото българско академично дружество, първите централни комитети за организирана културна и политическа дейност. Така организирателните културни центрове са характерни *само* за Румъния и няма подобни на тях отвъд етническите и политическите граници на България, нито в Русия, нито в Гърция или Сърбия. Трябва да отбележа обаче, че не по-малко значение имат създадените културни институти в Цариград, където впрочем се оформя и най-многобройната българска емиграция, която, макар и при съвсем различни условия, създава свои училища, читалища, книжарница, вестници и политически живот — забележителни средища на движението за национално възраждане и освободение.

Не може също да се каже, че училищата в България след 1830 г., макар и на равнището на основни учебни заведения, стоят на ниско равнище. Напротив. Макар и предимно самообразовани (в началото), повечето от тях учители са изключителни личности. Като прибавим към това страстния стремеж към знания и образование в страната, където учителите се ползват с неповторим досега в историята на България авторитет, аз смятам (както впрочем отбелязва това и редакторът на книгата), че тук твърдението на авторката може да бъде оспорвано.

Особено значение през тази върховна епоха на национално осъзнаване има самообразованието, което създава интелигенти от най-висок разред. Достатъчно е да споменем само имената на Христо Ботев и Петко Славейков. Но това значение е известно и за него е писано вече много, тъй като то се отнася предимно за повечето от българските революционери. В тяхната велика сянка е останал обаче фактът, че в поробена България е имало една армия от високообразовани за времето си хора във всички области на културата и науката, със стремеж да достигнат нивото на културните народи в Европа. Те са ползували едва ли не всички езици в Югозападна Европа, също и езиките на учебните заведения, през които са минали. Но характерно за тях е, че всички те — лекари, агрономи, математици, аптекари — са били преди всичко политици. В името на великите национални идеали

те стават редактори, журналисти, учители, автори на учебници, преводачи.

Сега, когато работих върху коментара на един том с писмата на Петко Славейков, аз се запознах с огромен брой негови кореспонденти. Останах изненадана от факта, че това бяха в по-голямата си част хора с високо образование, получено в различни висши училища, предимно в Европа. От 1870 г. те се отправят и към България. Получава се един интересен парадокс. В България има лекари, но няма болници, има юристи, но няма съдилища или законодателни учреждения, има аптекари, но няма аптеки. Обикновено те стават учители. Само в Стара Загора през 1875 г. половината от учителите са били с висше образование. Така че по време на Освободителната война, въпреки че сме нямали университети, равнището на средното образование е било на завидна висота.

Елена Сюпор не само разглежда българската емигрантска интелигенция в три измерения — социален произход, социални и политически позиции, но я поставя в сравнителен план с европейската, при което установява, че българската буржоазия притежава черти, по принцип характерни за европейската буржоазия, но за разлика от нея тя реализира по-бързо крайната си цел — осъществяване на политическата власт, и то при много по-усложнени условия. И това става, както отбелязва авторката, само *благодарение на изключителната помощ на българската интелигенция*. Нейната роля в този процес е *забележителна*. Този извод е отличителен принос в книгата на румънската изследователка.

Втората част на изследването се състои от шест приложения, в които Елена Сюпор се е постарала да даде точное не само броя, но и произхода, образованието и заниманията на българската емиграция в Румъния, броя и описанието на училищата, на българските читалища, библиотеки и клубове, печатници, културни и политически комитети, дружества и асоциации, броя и характера на българските периодически издания. В отделна библиография, която обхваща 25 страници, тя е посочила многобройните архивни фондове, с които е работила, и всички статии, изследвания и монографии, които е използвала. Така че тази сравнително малка по обем книга (112 с. за изследователския ѝ труд и 146 с. за приложенията) в същност е резултат на една огромна научноизследователска дейност.

Сюпор не прави изследванията си пред очите на читателя, затова книгата ѝ не представлява обемист труд, напротив, тя само анализира фактите, до които са стигнали редица изследователи преди нея и до които достига самата тя. Едновременно с това трябва да подчертаем нещо, което се разбира от само себе си, но което за съжаление напоследък претъпнено се занемарява и изопачава — тя е абсолютно прецизна към всичко използвано от нея. Тя се старее да тръгне винаги оттам,

докъдето вече нашата и румънската историография са достигнали. И прави това със задвиждана компетентност и ерудиция. В това отношение извънредно много ѝ помагат изследванията, над които самата тя е работила напоследък — участието ѝ в разработката на темата „Балканската емигрантска интелигенция в Румъния през XII—XIX в.“, включена в плана на Института за изследвания на Югоизточна Европа в Букурещ, а също и трудът „Интелектуалният живот на румънциите през XII—XIX в. и връзките на Югоизточна Европа“, в който тя участва като една от авторките заедно с още двама свои колеги.

В такъв план аз съм уверена, че може да се постави и оценява изследването на Елена Сюпор както по своя замисъл, така и по широтата на обобщенията в него. „Изкушението“, както отбелязва в предговора към книгата Илия Конев, на което се е поддала авторката, да обхване цялостно явлениято българска емигрантска интелигенция в Румъния, с оглед на отличаващите я общи и специфични черти — останало досега в страни от изследователските интереси на специалистите, е дало значителни резултати.

Най-ценното в книгата на Елена Сюпор е липсата на пространствена ограниченост, откриване на връзките и специфичните различия в изграждане целите и действията на тази класова прослойка, зародена и създадена от нуждите на току-що образуващите се национални държави. „Национална интелигенция“ бихме могли да наречем именно тази интелигенция, за която говори Сюпор, която възниква у даден народ, когато той сам в своето развитие се оформя като отделна нация — в марксовия смисъл на тази категория. При това пред нас, в нашата съвременност, този процес продължава. Създават се в различни страни (Азия, Африка) и други „млади“ национални интелигенции. Това явление ни дава възможност да сравняваме и откриваме различия и прилики, да търсим причините за необикновената скорост, с която се е оформило то у нас, тъй като в темпа на това развитие не съществува равномерност сред различните народи.

И колкото по-дълбоко достигахме в разработката на този проблем, толкова по-сигурно ще допринесем за разработката на общата теория, засягаща развитието на историографията по този въпрос във всички страни.

Да разкрим тези неравномерности в картината на всеки отделен случай — както е в случая с българската емигрантска интелигенция — можем само когато го изследваме в процеса на южноевропейското развитие на обществата въобще. Това се е опитала да направи и Елена Сюпор, опирайки се на проучванията в института, в който работи, на трудовете, които е ползвала. И е успяла.

Соня Баева

SOMMAIRE

Les quatre-vingt ans de la naissance de Nicolas Fournadjiev

Edwine Sougarev — L'esprit artistique novateur de Nicolas Fournadjiev dans son recueil de poésies „Vent printanier“ 3

Dotcho Lékov — La dramaturgie de Dobri Voïnikov et la formation de la culture et du goût du théâtre pendant la période de la Renaissance bulgare 19

Svetlozar Igov — Un regard sur la poésie de Christo Botev 32

Roumyana Damianova — La tradition épistolaire et poétique russe et le Cercle littéraire d'Odessa 43

Bistra Gantcheva — „La Vie littéraire“ de quelques motifs folkloriques chez Pen-tcho Slaveïkov 58

Jeanne Nikolova-Gălăbova — Le monologue et le journal en tant que moyen d'autoportrait et de confession sans masque 67

Nicolaï Tzv. Kotchev — Quelques moments de la doctrine pseudo-Longin du sublime 88

Profils

Louko Zakhariev — Bojidar Bojilov 101

Bojidar Kountchev — Radoï Raline 113

Bulgaristes étrangers

Assunta Carito (Italie) — La „Légende de la princesse adultère“ de Dimtcho Dé-bélianov 119

A travers la pensée esthétique mondiale

Alfred Schütz — „Don Quichotte“ et le problème de la réalité 126

Communications scientifiques

Elka Constantinova, Nadejda Alexandrova — Lettres nouvellement découvertes de Dimtcho Débelianov adressées à Nikolaï Liliev 139

Triphone Bankov — Un récit historique de la fin du XVIIIe siècle 144

A travers la presse étrangère

Lu dans les revues littéraires de l'Allemagne Fédérale, de Hollande et du Cuba 150

Revue

Stéphane Kolarov — „De près et de loin“, par Siméon Hadjikossev 157

Sonya Baeva — „Les intellectuels émigrés bulgares en Roumanie durant le XIXe siècle“, par Hélène Supur 159

ПЕЧАТНИ ГРЕШКИ

към статията на Йонка Кръстева „Два активоени романа“ — кн. 2/1983 г.

Стр.	Ред	Напечатано	Да се чете
76	13 отгоре	представяне съобразно	представяне съобразно
86	8 отгоре	с холографския принцип	холографския принцип
90	7 отгоре	произведението на Бътлъф	произведението на Бъртън
		фантастичната импресия	фантастичната мениея

СП. „ЛИТЕРАТУРНА МИСЪЛ“ ПРИЕМА ЗА ПУБЛИКУВАНЕ СТАТИИ С ОБЕМ
ДО 40 СТАНДАРТНИ МАШИНОПИСНИ СТРАНИЦИ. РЪКОПИСИ, НАДВИШАВАЩИ
ТОЗИ РАЗМЕР, НЕ СЕ РАЗГЛЕЖДАТ ОТ РЕДКОЛЕГИЯТА

Адрес на редакцията: сп. „Литературна мисъл“, ул. „Чапаев“ 52
бл. 17, 1113 София, тел. 73-31 (вътр. 39-94)

© Институт за литература
при БАН
1983
с/о Jussautor, Sofia

Технически редактор *К. Ивансво*

Коректор *Е. Котева*

Далена за набор на 11. IV. 1983 г. Подписана за печат на 20. VII. 1983 г.

Формат 70/100/16

Печатни коли 10,13

Издателски коли 13,13

Тираж 1650

Изд. индекс 9259

Годишен абонамент 12 лв.

Отделна книжка 1, 30 лв.

Печатница на Издателството на Българската академия на науките

1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 6

Поръчка № 271